

VASFÜGGÖNY NÉLKÜL – ÚJ DIMENZIÓJÚ OKTATÁSI KAPCSOLATOK A SOPRON–EISENSTADT HATÁR MENTI TÉRSÉGBEN

WITHOUT THE IRON CURTAIN – NEW DIMENSIONAL EDUCATIONAL RELATIONS IN THE SOPRON–EISENSTADT CROSS-BORDER AREA

DR. LOCSMÁNDI SZABOLCS Phd
Lansor GmbH A-Klingenbach

Abstract

The research examined the historically characteristic changes in the Sopron-Eisenstadt cross-border area using qualitative methods, primary and secondary source assessment, questionnaires and personal experiences. The multicolored geographical, historical and social union of the area came to an end with the creation of the Trianon borders. In our changing world, relations are being built in new dimensions and in diverse areas. The research demonstrates these new relations by using new model charts.

The chapter on education studied the motivations, characteristics and potential consequences of a special symptom in the cross-border area by asking Hungarian and Austrian parents, students and teachers. The symptom is that more and more Hungarian students are engaged in the Austrian public educational system, primarily to obtain a good command of language.

We can ask the question: what positive or negative effects does this symptom have in the relation of this integrating region? This way of learning the language can be, among others, a chance to be bilingual, to obtain a multicolored language and culture. However, it can also involve cultural deficiencies, identity crisis, the loss of local attachment and can even lead to potential migration.

1. A Sopron–Eisenstadt térség bemutatása

A határ menti térségek kutatása napjainkban több tudományág frekvenciált területévé lépett elő. Kapcsolatrendszereik, sajátos viszonyaik komplex jellegüknél és tartalmuknál fogva, nem pusztán térségeket kötnek össze, hanem változatos történelmi, természet- és társadalomföldrajzi, kulturális, nyelvi tartalmakkal rendelkeznek.

A magyar–osztrák határtérségben sajátos helyet foglal el Sopron és környéke. Helyzete egyedi, hiszen egészen a trianoni döntésig földrajzi, történelmi, társadalmi egységét nem bontották meg politikai határok. A város és vonzáskörzete földrajzi elhelyezkedése, térszerkezeti összeköttetései révén az ország egyik nyugati kapuja, melynek nyugat-európai kapcsolatait a II. világháború után hosszú időn keresztül a Vasfüggöny szigora korlátozta.

A térség intenzív színtere a tudományos és politikai értelemben vett határ funkció- és szerepváltozásainak.

Napjainkban annak a folyamatnak vagyunk tanúi, amikor az európai államhatárok nagy része új szerepkört kap. A határoknak a nemzetállamok kialakulásakor létrejött elválasztó,

elkülönítő szerepe átstrukturálódik a nyitottság, az együttműködés, az integrált határtérség megvalósulásának irányába. A schengeni csatlakozás egy újabb lépés volt annak érdekében, hogy Magyarország és ezen belül a határ menti térségek új pozícióba kerüljenek Európában.

Most ismét egyre több lehetőség nyílik nemcsak a makro- és mezo-, hanem a mikro-szintű kapcsolatok újraformálására is a régiók keretein belül.

1.1. A határ változásai

A térség jelenlegi folyamatainak megértéséhez szükség van egy rövid történelmi áttekintésre.

A magyar-osztrák határ keletkezése a honfoglalás idejére vezethető vissza. Ebben az időszakban az Enns folyó jelentette a határt, mely a XI. századtól a Lajta-Fischa folyó vonaláig húzódott vissza. A földbirtokok tulajdonviszonyaival összefüggő változékony határok mentén a Fertő tó környéki térségek Moson ill. Sopron vármegye területéhez tartoztak. A határok változékonyasága gyakorlatilag a XVI. századig fennmaradt, melynek egyik oka a mindkét oldalról időről időre fellépő expanziós törekvések voltak, másrészt a megfelelő térképi ábrázolás és határjelek hiánya miatti konfliktusok.¹

A térség népességének nyelvi összetételében a betelepítések több jelentős változást eredményeztek. A kedvező fejlődési folyamatok nyomán a terület a XVIII. század végére az ország legsűrűbben lakott vidékévé vált.² Az őslakos népesség kibővült a Délvidékről betelepített magyarokkal, a Szlavóniából érkező horvátokkal és a betelepült svábokkal.

A XIX. század második felétől megindult polgárosodás urbanizálódó városközpontok kialakulásával járt. A polgári közigazgatás kiépülésével Sopron domináns térségi központtá fejlődött.³

A tájegység politikai szétszakítása elsőként az I. világháborút követően, a Saint-Germain-en Laye-ben 1919. szeptember 10-én aláírt osztrák békeszerződés következményeként történt meg, amiktől a győztes nagyhatalmak döntése alapján államhatár szelte ketté a területet. Ettől a történelmi dátumtól kezdődően, elsősorban politikai és gazdasági okokra visszavezethetően, a területi fejlődés iránya, jellege és dinamizmusa eltérően alakult a magyar és osztrák területeket.⁴

A határ Trianont követően, időszakonként változó jelleggel és intenzitással elválasztó térelemként (barrier), szűrőzónaként (filter) és perem- és ütközőzónaként (frontier) funkcionált.⁵

A békeszerződések hatálybalépése és a népszavazás után Sopron volt az, amely a változások során a legnagyobb kárt szenvedett települések közé tartozott. A háború és a belpolitikai események miatt leromlott gazdaság, az új határok miatt megváltozott pozíciók, majd a gazdasági világválság tovább súlyosbították a helyzetet. Egy gazdasági, közlekedési, kereskedelmi, infrastrukturális, közigazgatási aszimmetriát teremtő békeszerződés alapján kellett a város és környékének új pozícióját felépíteni.

A két világháború között létező határ még nem jelentett markáns elkülönülést, de a határváltozás a turizmus, az idegenforgalom, a kulturális élet és az oktatási rendszer átalakítását is előidézte.

Sopron idegenforgalmi értékei felértékelődtek azzal, hogy a Monarchia hagyományos üdülőhelyei határon kívülre kerültek. A város többnyelvűsége még aktív szerepet játszott ebben a pozitív folyamatban.⁶

A trianoni döntés talán egyetlen pozitív hatását jelentette Sopron viszonylatában, hogy az elcsatolások miatt Sopronba került Selmezbányáról a Bányászati és Erdészeti Főiskola

(1922-től Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola néven). Az egyetemi képzés 1934-től indult meg, amikor az országos oktatási reform keretében a főiskola a Magyar Királyi József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Kara lett. Az intézmény jelentős szerepet játszott abban, hogy napjainkra Sopron valódi egyetemi várossá, szellemi központtá válhatott.⁷

A II. világháborút követően a térség a két nagy politikai, ideológiai, gazdasági világrendszer választóvonalánál helyezkedett el. A szigorú határőrizet kiépítésével a határ a churchilli jóslatnak megfelelően Vasfüggönyként választotta szét a két világrendszert. Ez a határátkelőhelyek zömének lezárásával, a műszaki zár kiépítésével, a fizikai fenyegetettséget jelentő fegyveres határőrizet megszűrésével járt. A két állam közti személyforgalom és turistaforgalom gyakorlatilag megszűnt. Sopron és térsége „holt határrá” vált. Csak az 1964-től datálható enyhülési folyamat, a „békés egymás mellett élés” időszakának ki-fejlődésétől kezdődött meg a kapcsolatok normalizálása, közte a mintegy 40 bilaterális, köztük oktatási egyezmény megkötése.

A hetvenes, nyolcvanas évektől eleinte elsősorban a befelé irányuló turista- és tranzitforgalom megélénkülése ismét új lendületet adott a határ menti kapcsolatoknak és Sopron nyugati kapu szerepének. A meginduló osztrák bevásárló- és szolgáltatásturizmus felértékelte a nyelvtudás jelentőségét. A világútlevél bevezetését követő időszakban pedig magyarok tömegei árasztották el az osztrák bevásárlóközpontokat.

Az EU-csatlakozás és a schengeni folyamat végleg lebontotta a kapcsolatok politikai és adminisztratív akadályait.⁸

2. A határ és a határmentiség

Ezek után látható, hogy a térség történelmi változásainak tükrében a határ és a térségi központok szerepeinek alakulását az itt élő emberek változó kapcsolatrendszerébe, és megvizsgáljuk a formálódó integrált határregió jellegzetességeit, problémáit feltérképez-zük.

Méltán adódik a feltételezés, hogy Sopron és Eisenstadt vonzáskörzete mivel valaha összetartozott és most ismét számtalan szállal tud összekapcsolódni és akár együtt is fejlődni.

2004–2009 között kvalitatív módszerekkel, elsődleges és másodlagos forrásfeldolgozással, kérdőíves felméréssel, háttérbeszélgetésekkel és személyes tapasztalatok felhasználásával kutatást végeztünk ebben a térségben.

Célpopulációként jelent meg a Sopron és Eisenstadt, mint urbánus térség, valamint a Fertőd–Pamhagen határátkelőhelytől 20 km-nél nem távolabbi rurális településeken élő, intenzív határ menti kapcsolattal rendelkező (elsődlegesen munka, turisztika, oktatás területét érintő) 18–62 év közötti lakosság.

A kutatás a határ menti kapcsolatok több területére is kiterjedt. Gazdasági, kulturális és személyes kapcsolatok vizsgálata jelentette a fő irányt. Az oktatási kapcsolatokról speciális válaszadói célcsoport szolgáltatott információt amely az oktatási terület kutatásakor kiegészült olyan szülők és fiatalok megkeresésével, akik közvetetten vagy közvetlenül kapcsolatba kerültek határ menti osztrák oktatási intézményekkel. A vizsgálat során külön értékeltük a rurális, ill. urbánus környezetben élőket is.

Egyrészt önkitalós, nyílt és zárt kérdéseket tartalmazó kérdőívvel, önkéntesen és anonim módon történt a válaszadás. Másrészt standardvázlat alapján lefolytatott beszélgetéseken, interjúkkal magyar és osztrák helyszíneken történt az információgyűjtés.

3. Az oktatási kapcsolatok sajátosságai a Sopron-Eisenstadt térségben

3.1. Az oktatási szintek igénybevétele a szándék és realitás szintjén

A magyar válaszadók körében a mintavétel sajátosságaiból következően viszonylag magasnak tekinthető az osztrák oktatási lehetőségek igénybevétele. Az összválaszadók 31%-a közvetlenül (tanulóként) vagy közvetetten (családtagjai révén) állt kapcsolatban az osztrák oktatási intézményekkel. A válaszadók magas arányban rendelkeztek (urbánus 37%, rurális 33%) oktatási kapcsolatokkal. Ez az arány nem tekinthető általánosnak, de magában foglalhat egy, a közvetlen határtérségekre jellemző jelenséget, hogy léteznek olyan rétegek, melyek egyre növekvő mértékben a szomszédos ország oktatási rendszerét is igénybe kívánják venni.

3.2. Az oktatási intézmények kiválasztása

Az intézmények helyszínének kiválasztását az eredmények alapján a kedvező közlekedési kapcsolatok és a munkakörülmények determinálták.

Az óvodai szinten meglepő módon főleg csak községi óvodák szerepeltek (Klingenberg, Schattendorf, Siegendorf) a kiválasztottak között. A válaszadók egy részét munkakapcsolat fűzi a településhez. Érdekesség, hogy noha a klingenbachi óvoda horvát–német tannyelvű, de a határ közelsége miatt ez a tény a szülők számára nem számított hátrányos tényezőnek.

A válaszok alapján lényeges szempont a határ közelsége, melyet az óvodák fogadóképességének alakulása módosíthat.

Az általános iskolai szinten befolyásoló tényezőként jelenik meg a vasúti közlekedési kapcsolat, mely önálló bejárást tesz lehetővé a gyerekek számára. Eisenstadt, Klingenberg és Pamhagen települések fordultak elő a válaszokban.

A középfokú oktatás tipikus helyszínei Eisenstadt és Frauenkirchen.

3.3. Az oktatási szintek igénybevételének néhány jellemző vonása

Bölcsőde és óvoda

Az óvodai szint igénybevétele kizárólag az urbánus válaszadók körében jelent meg és az óvodás gyermekek tervezett iskoláztatása szinte teljes mértékben a középfokú osztrák oktatási szint befejezéséig tart. Az óvoda kiválasztásában nagyobb szerephez jut a határközelség. Az osztrák óvoda igénybevétele jellemzően urbánus, magasabb iskolai végzettségű, nyelvtudású jobb mobilitású és anyagi helyzetű rétegekhez köthető. Várhatóan viszonylag kis arányt képvisel a jövőben is a kapcsolatokban.

Az osztrák óvodáztatás lehetőségeit behatárolja, hogy minden esetben egy mobil, időbeosztásában viszonylagos szabadságot élvező családtag közreműködését igényli, hiszen az óvodás gyermek nem képes önálló bejárásra. Az osztrák óvodákban ezen túlmenően több az óvodai szünet, amikor a gyermek felügyeletét családtaggal vagy bébiszitterrel kell megoldani. Az óvodában az óvodai ellátás és a napi egyszeri étkezés térítési díja lényegesen magasabb, mint idehaza. A mintán megjelent intézményekben nincs magyar nyelvű foglalkozás és szülőknek nem is ez a célja. Viszont a gyermek beszoktatását, alkalmazkodását, beilleszkedését megnehezítheti, hogy nincs a közvetlen környezetében anyanyelvén kommunikáló felnőtt. A válaszadók elmondása szerint vannak a magyarok körében népszerűnek számító óvodák. Ezekben az intézményekben az óvónők általában némi magyar

alapszókincssel rendelkeznek, a tolmács szerepét pedig az idősebb magyar gyerekek töltik be. A magyar anyanyelvű gyermekeket, hacsak a gyermek nem kettős állampolgár és szüleinek nincs bejelentett ausztriai lakóhelye, az osztrák óvodának nem kötelező fogadnia, ezért a szülőknek időben meg kell kezdeniük a fogadó intézmény keresését. Általában egy csoportban 1-2 magyar gyermeket fogadnak. Van arra is példa, hogy a gyermek nem képes megszokni az idegen nyelvi környezetet és magyar óvodát kell a szülőknek keresniük. Ezek a feltételek valószínűsíthetően nem emelik lényeges mértékben az osztrák óvodát igénybe vevő gyermekek számát. 2011-től minden burgenlandi óvodában megindul a magyar nyelv oktatása.

Általános iskola

Az osztrák általános iskolákban a magyar tanulók megjelenése időben korábbra tehető, mint az óvodákban. Már a rendszerváltást követően közvetlenül több gyermeket írtattak osztrák iskolában és számuk az utazási könnyítések változásaival egyre növekedett.

A kutatás időszakában a statisztikák szerint mintegy 2000 diák tanult Ausztriában, akik egyrészt hiányoznak a magyar iskolák létszámából, másrészt nagy anyagi terhet rónak az ausztriai oktatásra. Ezt a pénzügyi problémát felismerve szigorítások terveznek az ausztriai alapfokú oktatásban olyan módon, hogy bejelentett ausztriai lakóhelyhez, a szülők ausztriai munkahelyéhez kötik az iskola tandíj nélküli igénybevételét.

A válaszadók fontosnak tartják a kétnyelvű olvasás-írás képességének megszerzését, melyet általában magyar magántanár segítségével biztosítanak. A tapasztalatok alapján a magyar gyerekek megfelelő német nyelvtudását a szülők előzetesen különórakkal segítik, a fogadó intézmények egy részében pedig heti rendszerességgel nyelvi felzárkóztatást szerveznek vagy érkezéskor egy évfolyam megismétlését javasolják a szülőknek. Az osztrák kisiskolák egy része pl. Párhagen, melyek létszámgondokkal küzdenek, aktívan törekszik magyar tanulók megszerzésére. Egy osztályban általában 1-2 magyar tanulót fogadnak. Az általános iskolásokra a vonattal történő bejárás jellemző. Az általános iskola kisebb anyagi teherrel járhat az óvodához képest. Amennyiben a gyermek a napi kb. 2-3 euróba kerülő menzát nem veszi igénybe, tandíjat nem kell fizetnie, a tankönyvek ára pedig a hazai tankönyváraknál alkalmanként alacsonyabb. A szabadidős és kiránduló programok költségei viszont lényegesen magasabbak lehetnek a hazainál.

Az urbánus családok körében nagyobb az általános iskolát igénybe vevő gyermekek száma és zömük, tervezetten a középfokú oktatás befejezéséig jár osztrák iskolába. A rurális válaszadóknál viszont egy részük az általános iskola után magyar intézménybe kívánja beíratni gyermekét.

Középfokú beiskolázás

A kétnyelvű középfokú oktatási lehetőségek terén a kutatási térségben egy egyedülálló modell működik Fertődön. A Porpáczy Aladár Szakközépiskolában két tanítási nyelvű magyar-osztrák vállalkozói ügyintézőképzés folytatnak a Frauenkirchenben működő kereskedelmi szakképzést (Handelsschule) és szakközépiskolai képzést folytató (Handelsakademie) BHAK intézménnyel. Az európai szinten is egyedülálló kooperációs modell 1992-től kezdődő előkészítéssel 1994-től kezdte meg a kéttannyelvű középfokú képzést. Az első magyar jog szerinti érettségi vizsgát 1998-ban tették le a tanulók, egy évvel később pedig az osztrák jog szerint lettek végzősök. A magyar részről országosan nagy népszerűségnek örvendő képzés keretében a közismeretei tárgyakat magyarul, a szakmai, technikai részt és az idegen nyelveket pedig osztrák tanárokkal németül tanulják. A tanu-

lók nyelvi szintjének egységesítését nulladik nyelvi évfolyam készíti elő, melyben első-sorban nyelvi képzés a többi tantárgyból pedig szinten tartás, felzárkóztatás történik. A IV–V. évfolyam súlyponti képzése Frauenkirchenben zajlik gazdasági informatika és szervezés, controlling-management szerviz, ökológiailag tájékozott vállalkozásvezetés és nemzetközi marketing szakiránnyal.

Az osztrák középfokú iskoláztatásban érintett válaszadók között volt eisenstadti, bécsi gimnáziumba járó, ill. a fertődi kooperációs modellben tanuló diák.

Az osztrák középiskolák választása zömmel a térségi központokhoz kötődik, a rurális válaszadók körében kevésbé igénybevevett. A tanulók egy része magyar iskolai végzettséget is szerez, mert magántanulónként levizsgázik a tananyagból. Az osztrák középfokú, ill. a kooperációs képzés nagy szellemi megterhelést jelent, mellyel nem minden tanuló bír a megfelelő szinten megbirkózni, annak ellenére, hogy a jó képességű tanulókat iskolázzák be szüleik. Az osztrák gimnázium nemcsak a tanulmányok, hanem a határ menti személyes kapcsolatok kialakításában is fontos szerepet játszik.

Új elemként jelentkezik az, hogy 2011-től Burgenland a kézműves szakképzési ágak beiskolázási változása. Itt nem csak a kapukat tárják tágra a magyar diákok előtt, hanem pályázati ösztöndíjakat is ajánlanak fel a hallgatóknak a képzés terheinek csökkentésére⁹.

3.4. Az ausztriai beiskolázásban érdekelt szülői háttér jellemzői

A válaszadók többi adatával összefüggésben vizsgálva az osztrák alapfokú (óvoda, iskola) és középfokú oktatásban közvetett vagy közvetlenül résztvevő urbánus és rurális válaszadók iskolai végzettsége minimum érettségi, de 30%-ot meghaladó a felsőfokú végzettségük aránya. Nyelvtudásuk legalább alapfokú írásbeli és szóbeliség. A gyermeküket ausztriai óvodába járató szülők urbánusok, iskolai végzettségük általában felsőfokú, míg az általános iskolai beiskolázásnál megjelenik a szakközépiskolai és gimnáziumi végzettség is. Az általános iskolai szintű beiskolázás mind rurális, mind urbánus körben a legmagasabb. A pozitív választ adók körében előfordult legális, főállású osztrák munkahely. Illegális osztrák munkavállalásuk alacsony. Válaszaikban a nyelvtudást értékelik, kapcsolatrendszerük többeleműek. Anyagi helyzetük nagyobb szóródást mutat, de minimálisan középosztály kategóriába sorolják magukat. A rurális mintán arányaiban kisebb az osztrák iskolát választók aránya.

3.5. Az ausztriai beiskolázás jellemző motivációi

A rurális és urbánus válaszadók véleménye alapján az osztrák alap- és középfokú iskolaválasztás fő motívumának tekinthetők az alábbiak

Az osztrák iskoláztatás két fő motívumának egyértelműen az anyanyelvi szintű nyelvtudás megszerzése (76–87%) és ezzel összefüggésben a felnőttkori jobb érvényesülés (70%–85%) szerepel. Lényeges még a jobb iskolai-oktatási-nevelési körülmények választása (69%–76%). Ellentmondásos jelenség viszont, hogy miközben a szülők az osztrák iskolát választják, a színvonalas tudás (39%–32%) és az osztrák bizonyítvány megszerzése alacsonyabb választottságú (28%–35%). A háttérbeszélgetésekből az derült ki, hogy megítélésük szerint az osztrák iskolák (közoktatási szint) kevésbé szigorúak, viszont nagyon sok praktikus ismeretet nyújtanak, az alapkészségek, képességek kialakítására, fejlesztésére több időt hagynak.

A középfokú oktatás megítélése területén eltérés tapasztalható a válaszadók körében.

A rurális válaszadók egy részének véleménye szerint, amennyiben hazai kéttannyelvű

intézmény is rendelkezésre áll, kevésbé indokolt az osztrák iskola választása. Az urbánus válaszadók megosztottak voltak a kérdésben.

A fertődi kooperációs modell egy lehetséges alternatíva lehet arra, hogy a magyar kulturális identitás és a nyelvi sokszínűség közvetítése egy oktatási forma keretében is megvalósítható lehet.

3.6. Az ausztriai beiskolázás hátrányai

Az előnyök mellett nem szabad elfeledkeznünk az ausztriai beiskolázás hátrányainak feltárásáról sem.

A rurális és urbánus válaszadók körében más-más arányokban jelentek meg az egyes negatívnak tekinthető tényezők, de összességében elmondható, hogy az előnyök mellett sokkal kisebb jelentőségűnek, alulértékeltnek tekintették ezeket, százalékos értékeik nem haladták meg a 20%-ot.

- Az idegen nyelvű oktatással járó nehézség,
- A szülő-iskola kapcsolat problémái,
- A bejárással járó problémák,
- A nagyobb anyagi teher,
- A magyar kulturális ismeretek hiánya,
- A magyar bizonyítvány hiánya, ill. nehezebb megszerzése,
- A lakóhellyel való kapcsolat meggyengülése.

Az idegen nyelvű oktatással járó nehézség jelezte a gyermek nyelvi és beilleszkedési problémáit, valamint, hogy a szülő, alacsonyabb szintű nyelvtudás esetén, kevésbé tud részt venni gyermekének tanulmányaiban. A szülő-iskola kapcsolatban szintén a kommunikáció nehézségei jelentették a problémát. A bejárás leggyakrabban a délutáni és szabadidős iskolai rendezvényeken való részvételt nehezíti. A nagyobb anyagi teher is elsősorban a szabadidős rendezvények finanszírozását foglalta magában. A magyar kultúrával kapcsolatos ismeretek, bizonyítvány hiánya, a lakóhellyel való kapcsolat gyengülése viszonylag kis százalékban jelent meg a válaszok között.

4. Összegzés, következtetések

A Vasfüggönyt megélt korosztályok tudják, hogy milyen óriási eredménynek tekinthető, hogy a több évtizedes elzártság és korlátozások feloldását követően újra kapcsolatrendszerek épültek ki, viszonylag rövid időn belül a határ két oldalán.

Egyértelmű, hogy a kapcsolatok további fejlődésének, az integrált határregió felé történő elmozdulásnak egy sarkalatos tényezője a nyelvtudás, melynek egyik fő tényezője az iskolarendszerben történő nyelvtanulás, a másik a perszonális kontaktusrendszerek, ezen belül az interperszonális kapcsolatok.

Jelen kutatás feltárta, hogy a magasabban kvalifikált, jobb anyagi körülményekkel rendelkező szülők jobb képességű gyermekei az osztrák óvoda, iskola révén már fiatalabb életkortól kezdődően több szállal azt osztrák nyelvterülethez és térhez kötődnek. Feltehető a kérdés, hogy ez a jelenség hosszabb távon milyen következményekkel járhat?

Pozitívnak tekinthető többek közt annyiban, hogy lehetőség a többnyelvűségre, a nyelvi és kulturális sokszínűségre.

De veszélyt is rejt magában, amennyiben identitás zavart, anyanyelvi kulturális hiányokat, a lokális kötődés hiányát eredményezi vagy már fiatalabb korban „brain drain” jelenséget indukál, migrációs potenciált gerjeszt.

A probléma, bár viszonylag kis réteget érint, bonyolult összefüggéseket hordoz.

A vizsgált oktatási kapcsolatok terén még alapvetően más-más pozíciót foglalnak el a magyar és az osztrák intézmények. Öröndetes tény azonban az is, hogy megjelennek a határ menti alap- és középfokú magyar iskolarendszerben az osztrák tanulók is.

A mikrokapcsolatok újraformálódó rendszere lehetőséget ad arra, hogy a régióban élők újra egy közösségbe integrálódjanak, a többnyelvűséggel ismét a mindennapok része legyen egymás kultúrájának, életvitelének élvezete.

Jegyzetek

1. **Sallai János** (1996): A magyar-osztrák határ történetéről a XVIII. századtól napjainkig. Soproni Szemle, I. évf. 4. sz. Sopron. 289–302. old.
2. **Rétvári László** (1977): Győr-Sopron megye népesedése. Földrajzi Tanulmányok 1977/15. Akadémiai Kiadó, Budapest. 80–95. old.
3. **Jankó Ferenc–Tóth Imre** (2008): Változó erővonalak Nyugat-Pannóniában. Savaria University Press – NYME KTK Nemzetközi és Regionális Gazdaságtani Intézet, Szombathely-Sopron. 68–89. old.
4. **Hardi Tamás** (1999): A határ és az ember – Az osztrák–magyar határ mentén élők képe a határról és a másik oldalról. In: Nárai M.–Rechnitzer J. (szerk.) (1999): Elválaszt és összeköt – a határ. MTA RKK, Pécs–Győr. 159–189. old.
5. **Nemes Nagy József** (1998): Tér a társadalomkutatásban. Budapest, Hilschler Rezső Szociálpolitikai Egyesület (Ember, település, régió).
6. **Hárs József** (1967): Idegenforgalom Sopronban a két világháború között. In: Soproni Szemle. 97–103. old.
7. Egyetemi kronológia <http://www.mek.niif.hu>.
8. **Tóth Imre** (2009): Határáttörés és határnyitás.: A Páneurópai Piknik hatása a diplomáciai szolgálatok munkájára az 1989-es menekültválság során. Soproni Szemle 2009/4. sz. 365–385. old.
9. Burgenlani Kamara <http://www.wko.at>.